

Awangardowe utopie

Starter

- obraz: Stany umysłu II: Pożegnania (fragment), Umberto Boccioni; postęp technologiczny w pierwszych dekadach XX wieku; nowa wizja człowieka, społeczeństwa i estetyki; polecenie odwołujące się do wiedzy ucznia i umiejętności wyszukiwania informacji;

Rozdział: Futuryzm

- fotografia: Portret futurystów włoskich; Filippo Tomaso Marinetti „Manifest futuryzmu” (fragment); rysunek: Przykład architektury futurystycznej, projekt Antonia Sant’Elii; zestaw ćwiczeń otwartych i jedno ćwiczenie interaktywne do "Manifestu futuryzmu”;

Rozdział: Surrealizm

- André Breton „Manifest surrealizmu” (fragment); cztery ćwiczenia otwarte związane z tekstem; fragment tekstu Stanisława Ignacego Witkiewicza; zestaw ćwiczeń otwartych dotyczących załączonego tekstu Witkacego oraz innych dzieł; fotografia: Portret wielokrotny Stanisława Ignacego Witkiewicza.

Rozdział: Zadaniowo

- ćwiczenie interaktywne słowa kluczowe.

Bibliografia:

-
- Źródło: Filippo Tomaso Marinetti, *Manifest futuryzmu (fragment)*, [w:] Christa Baumgarth, *Futuryzm*, oprac. Jerzy Tasarski, Warszawa 1987, s. 34–36.
  - Źródło: André Breton, *Manifest surrealizmu (fragment)*, „*Twórczość*”, nr 2.

Awangardowe utopie

Element tryptyku Umberto Boccioniego

Źródło: Umberto Boccioni, *Stanza di un uomo II: Addio (fragment)*, 1911, Museum of Modern Art, Nowy York, domena publiczna.

Dynamiczny rozwój nauki i techniki w pierwszych dekadach XX wieku, postępująca **urbanizacja** i **industrializacja**, kryzys I wojny światowej i spowodowana przezeń przebudowa politycznego porządku świata, wreszcie towarzyszące tym zjawiskom procesy przemian społecznych z jednej strony motywowały diagnozy kryzysu kultury, natomiast z drugiej – pobudzały do projektowania nowego człowieka i nowej organizacji ludzkiej zbiorowości. Niektóre z tych projektów, wysuwające na plan pierwszy hasła społecznej i politycznej rewolucji (**bolszewizm**, **faszizm**), dramatycznie i na wielką skalę wstrząsnęły Europą. Równoległe do nich, a niekiedy w związku z nimi pojawiły się również takie, które właściwe im wizje człowieka i społeczeństwa urzeczywistniać próbowały nieco innymi środkami. Postulaty odnowy kultury wiązały się ściśle z nową estetyką i wiarą w siłę oddziaływania sztuki na jednostkę i społeczeństwo. To charakterystyczny rys tamtego czasu: autentyczne przekonanie, że teoria i praktyka w sferze estetycznej mogą stać się narzędziem, które trwale i na wielką skalę zmieni właściwe człowiekowi pojmowanie samego siebie i swego miejsca w ludzkiej zbiorowości.

Aby zrozumieć poruszane w tym materiale zagadnienia, przypomnij sobie:

- 1) Podstawowe informacje na temat celów, czasu funkcjonowania i reprezentantów ruchu futurystycznego we Włoszech i w Rosji. Zwróć uwagę na polityczną orientację futurystów w obu tych krajach.

2) Podstawowe informacje na temat czasu funkcjonowania, reprezentantów i celów ruchu surrealistycznego. Uwzględnij polityczne sympatie francuskich surrealistów.

Futuryzm

Futuryzm, nim dotarł do Polski, rozwijał się dynamicznie we Włoszech i w Rosji. Manifest włoskiego futuryzmu ogłoszony został przez czołowego reprezentanta tego ruchu – [Filippo Tomaso Marinetti](#) – w 1909 roku oraz [Antonio Sant'Elia](#).

Za zdjęciem od lewej: Luigi Russolo [czyt. luidzi rosolo], Carlo Carra [czyt. karlo kara], Filippo Tommaso Marinetti [czyt. filipo tomaso marineti], Umberto Boccioni [czyt. umberto boczionai], Gino Severini [czyt. dzino severini]
Źródło: Coldcreation, domena publiczna.

((**Filippo Tomaso Marinetti**

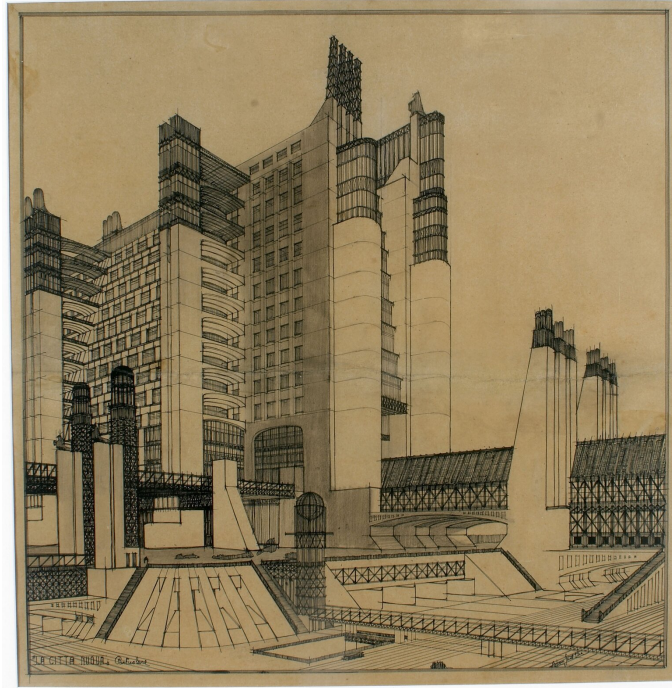
Manifest futuryzmu (fragment)

1. Chcemy opiewać miłość niebezpieczeństwa, przyzwyczajenie do energii i do zuchwalstwa.
2. Odwaga, śmiałość, bunt – będą zasadniczymi składnikami poezji.
3. Aż do dziś literatura sławiła nieruchome zamyślenie, ekstazę i marzenie senne. My chcemy sławić agresywny ruch, gorączkową

- bezsenność, krok biegacza, [salto mortale](#), policzek i pięść.
4. Oświadczamy, że wspaniałość świata wzbogaciła się o nowe piękno: piękno szybkości! Samochód wyścigowy ze swoim pudłem zdobnym w wielkie rury podobne do węzów o ognistym oddechu... ryczący samochód, który zdaje się pędzić po taśmie karabinu maszynowego, jest piękniejszy od Nike z Samotraki.
  5. Chcemy opiewać człowieka dzierżącego kierownicę, której oś idealna przeszywa Ziemię, ciśniętą także w bieg po swej orbicie.
  6. Trzeba, aby poeta poświęcił się z bujnym wspaniałomyślnym zapalem dla pomnożenia entuzjazmu i żaru w elementach pierwotnych.
  7. Nie ma już piękna poza walką. Twór, który nie ma charakteru agresywnego, nie może być arcydziełem. Poezja musi być pojmowana jako gwałtowne natarcie na siły nieznane, celem rzucenia ich pod nogi człowiekowi.
  8. Znajdujemy się na wysuniętym cyplu stuleci!... Po cóż mielibyśmy oglądać się za siebie, jeśli chcemy sforsować tajemniczą bramę Niemożliwego? Czas i Przestrzeń umarły wczoraj. My żyjemy już w absolicie, ponieważ stworzyliśmy nieustającą wszechobecną szybkość.
  9. Chcemy słać wojnę – jedyną higienę świata – [militaryzm](#), patriotyzm, gest niszczycielski [anarchistów](#), piękne idee, za które się umiera, oraz pogardę dla kobiet.
  10. Chcemy zburzyć muzea, biblioteki, akademie wszystkich rodzajów, chcemy zwalczać moralizm, feminizm i wszelką [oportunistyczną](#) lub [utylitarną](#) podłość.
  11. Będziemy opiewać tłumy wstrząsane pracą, rozkoszą lub buntem; będziemy opiewać różnobarwne i [polifoniczne](#) przypiływy rewolucji w nowoczesnych stolicach; wibrującą gorączkę nocną arsenałów i stoczni podpalanych przez gwałtowne księżyce elektryczne; nienasycone dworce kolejowe, pożeracze dymiących węzów; fabryki uwieszone u chmur na krętych sznurach siwych dymów; będziemy opiewać mosty podobne do

gimnastyków-olbrzymów, którzy okraczają rzeki, lśniące w słońcu błyskiem noży; awanturnicze statki wężące za horyzontem, szerokopierśne lokomotywy, galopujące po szynach, jak stalowe konie okiełznane rurami, i lot ślizgowy aeroplanów, których śmigło łopoce na wietrze jak flaga i zdaje się klaskać jak rozentuzjzmowany tłum.

Źródło: Filippo Tomaso Marinetti, *Manifest futuryzmu (fragment)*, [w:] Christa Baumgarth, *Futuryzm*, oprac. Jerzy Tasarski, Warszawa 1987, s. 34-36.

Tinto Meches, Przykład architektury futurystycznej, projekt Antonia Sant'Elii

Źródło: Antonia Sant'Elii, domena publiczna. TintoMeches.

Polecenie 1

Wyraź wrażenia i emocje, jakie budzi w tobie „Manifest futuryzmu”.

Polecenie 2

Jeśli znajdujesz wśród futurystycznych postulatów takie, które zdają ci się kontrowersyjne, wskaż je i wyjaśnij, na czym polega ta niezgoda czy ten niepokój.

Ćwiczenie 1

Scharakteryzuj język programowej wypowiedzi futurystów. Jakie środki stylistyczne dominują?

Polecenie 3

Określ efekt i cel, jakie, według ciebie, zamierzał osiągnąć autor manifestu.

Ćwiczenie 2

Pośród wymienionych wskaż te pojęcia, które łączą się z założeniami „Manifestu futuryzmu”.

biologizm

afirmacja cywilizacji technicznej

elitarność

materializm

dekadentyzm

negacja człowieka

aktywizm

estetyczny konserwatyzm, kultywowanie wartości tradycyjnych

masowość

negacja cywilizacji technicznej

antytradycjonalizm, zwrot ku przyszłości

afirmacja człowieka

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 4

Zastanów się i odpowiedz, czy w otaczającej cię rzeczywistości kulturowej dostrzegasz jakies elementy, które postulowano w „Manifeście futuryzmu”.

Surrealizm

Manifest surrealizmu opublikowany został przez [André Bretona](#) – jednego z najważniejszych reprezentantów i głównego twórcę programu ruchu nadrealistycznego we Francji w 1924 roku. W tym samym roku powstały Biuro Poszukiwań Surrealistycznych oraz czasopismo „[La Révolution Surréaliste](#)”.

((**André Breton**

Manifest surrealizmu (fragment)

Tak długo trwa wiara w życie, w to, co życie – życie realne, rzecz jasna – ma w sobie najbardziej znikomego, aż wiara ta w końcu się gubi. Człowiek, ów marzyciel ostateczny, coraz bardziej zniechęcony swą dolą, robi z trudem przegląd rzeczy, z których wypadło mu czynić użytek. Wszedł w ich posiadanie przez niedbalstwo lub przez wysiłek, przeważnie przez wysiłek, jako że zgodził się pracować, w każdym razie nie powstydział się spróbować swego szczęścia (tego, co nazywa swym szczęściem!). Wielka skromność przypada mu teraz w udziale: wie, ile kobiet miał, w jak pociesznych awanturach się kompromitował; dostatek czy bieda – wszystko to [furda](#), pod tym względem przypomina nowo narodzone dziecko, co się zaś spokoju sumienia tyczy, przypuszczam, że się z łatwością bez niego obywa. Jeśli zachował choć trochę rozsądku, jedyne, co mu zostaje, to zwrócić oczy w stronę dzieciństwa, które – mniej lub bardziej zmasakrowane przez wysiłki poskramiaczy – zachowuje dlań wciąż jeszcze wiele uroku. Tam – brak jakichkolwiek znanych rygorów otwiera przed nim perspektywę wielu żywotów równoczesnych. Przywiązuje się do tego złudzenia; wszystko jest dostępne natychmiast i bez kresu. Co rano dzieci wychodzą bez strachu. Wszystko jest bliskie, najnędniejsze warunki materialne są znakomite. Lasy są białe lub czarne, nigdy spać nie pójdziemy. Prawda, nie można posuwać się tak daleko, nie o samą odległość tu chodzi. Niebezpieczeństwa się piętrzą, człek daje za wygraną,

wycofuje się stopniowo z terenów do zdobycia. Owej wyobraźni, która nie znała granic, pozwoli odtąd działać tylko w kręgu dowolnie pojmowanej użyteczności. Niedługo jednak godzi się ona na tę drugorzędną rolę i na ogół, około dwudziestego roku życia, woli pozostawić człowieka jego mrocznemu losowi. Niech no spróbuje teraz, z tej czy innej okazji, czując, że wymykają mu się jedna po drugiej wszelkie racje istnienia, że stał się niezdolny, by stanąć na wysokości jakiegoś zadania wyjątkowego, jak miłość chociażby, niech no spróbuje odnaleźć siebie – kłapa! Ciałem i duszą dostał się w **jarzmo** tyrańskich konieczności praktycznych, których nie wolno mu tracić z oczu. Jego gestom braknie odtąd formatu, jego myślom – rozmachu. Z wszystkiego, co mu się przytrafia lub przytrafić może, dostrzeżać będzie odtąd tylko to, co łączy dane wydarzenie z szeregiem wydarzeń podobnych, wydarzeń, w których nie uczestniczył, wydarzeń chybionych. Co tu dużo gadać, sądzić o nich będzie na podstawie jednego z nich, bardziej pocieszającego w swych skutkach niż inne. Za żadną cenę nie dojrzy w nim swego wybawienia. Co wielbię w tobie, kochana wyobraźni, to twoją niezdolność do wybaczenia.

Źródło: André Breton, *Manifest surrealizmu (fragment)*, „Twórczość”, nr 2.

Ćwiczenie 3

Przeczytaj uważnie przedstawiony fragment „Manifestu surrealizmu”. Następnie określ, jaką diagnozę autor manifestu postawił współczesnemu mu człowiekowi i społeczeństwu.

Ćwiczenie 4

Wyjaśnij, w imię jakich wartości podjęta została krytyka zawarta w tekście.

Polecenie 5

Przedstaw wrażenia, jakie budzi w tobie tak sformułowana diagnoza i krytyka. Wskaż tezy i postulaty, które są ci bliskie i te, które zdają ci się pozbawione siły oddziaływania. Zapisz swoje spostrzeżenia poniżej.

Polecenie 6

Przedstaw swoje zdanie, odpowiadając na pytanie: czy jakieś elementy krytycznej diagnozy postawionej przez [André Bretona](#) wydają ci się aktualne? Swoje zdanie wyraż w formie pisemnej poniżej.

Dla zainteresowanych

„Manifest piurblagizmu” Stanisława Ignacego Witkiewicza

„[...] 7) Każdy może tworzyć byle co i ma prawo być z tego zadowolonym, byleby nie był w swej pracy szczerym i znalazł kogoś, który równie kłamliwie będzie to podziwiał. Ogarniamy wszystkie nieuznane dotąd kierunki: neo-pseudo-kretynizm, filutyzm, na-dudka-wystrychizm, (polski kłamizm jest jeszcze w zarodku, ale zarzucamy mu zbyt wielką dozę demonizmu. Jedyną przedstawicielką: Józefa Pigoń-Błaga, lat 13, skłania się już do nas), neo-naciągizm, małpizm, papugizm, neo-kabotynizm, fałszyzm, solipsoedryzm, mistyfikizm, nabierizm, fiktobydlęcizm, oszukizm, neo-humbugizm, krętacyzm, udawaizm (odróżnić od udaizmu, czyli tego, co się udaje w znaczeniu

powodzenia), błaźnizm, nieszczerzyzm, w-pole-wyprowadzizm, z-mańki-zażywaizm, przecheryzm, łgizm, łgarstwizm, brać-na-kawalizm, wmówizm, co-ślina-do-gęby-przyniesizm, zawraco-głowizm, zawraco-gitaryzm i zawraco-kontrafałdyzm, omamizm, kręcizm i krętacyzm. Wszyscy przedstawiciele tych kierunków odetchną w naszej rozkosznej atmosferze Czystej Błagi. [...] 8) Z książki znakomitego logika **Leona Chwistka** zapożyczamy sobie tylko jeden termin, nie rozumiejąc dokładnie jego znaczenia (w tym jest cały urok), a mianowicie: pojęcie Wielości Rzeczywistości. Odrzucamy w dziele tym wszelką: filozofię, teorię typów i teorię formy. Precz z formą i metafizyką! Precz z typami! Jedna wielka marmelada w wielości rzeczywistości n-tej klasy. Trudno – nie wynaleźliśmy tego słowa – bardzo nam przykro – ale bierzemy je i używać będziemy w znaczeniu bliżej nieokreślonym. Rzeczywistości jest wielość! Hurrria!!! Każdy z nas to czuł i nie mógł znaleźć słowa. Teraz mamy to słówko i nie popuścimy go. Życie wewnętrzne piętrzy się w chaosie najdzikszych sprzeczności. Każda należy do jednej i tylko do jednej rzeczywistości. Nad nimi góruje jedna: rzeczywistość Czystej Błagi, łącząca wszystko w jedną, wielką radosną bachanalię!!! [...] Niech żyje czysta, rozkoszna, świadoma swej potęgi, swobodna, bezwstydną BLAGA!"

[...]

O Błago, Czysta Błago – któż Cię przelicytuje?!!!!

Całość „Manifestu piurblagizmu” polskiego pisarza i artysty Stanisława Ignacego Witkiewicza (1885-1939) jest dostępna w Internecie:

<http://www.polona.pl/item/319858/0/>

Polecenie 7

Przeczytaj fragment „Manifestu piurblagizmu” Stanisława Ignacego Witkiewicza, a następnie określ, jaka intencja przyświecała jego autorowi. Co, według ciebie, chciał osiągnąć?

Polecenie 8

Wyjaśnij, jakimi kategoriami estetycznymi i zabiegami stylistycznymi posłużył się Witkiewicz, by osiągnąć swój cel. Czy, według ciebie, taka metoda jest skuteczna?

Wskazówka

Manifest piurblagizmu Witkacego był zartobliwą reakcją m.in. na postulaty futuryzmu i dadaizmu.

Portret wielokrotny

Źródło: Google Cultural Institute, Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Portret wielokrotny*, zdjęcie, Muzeum Sztuki w Łodzi, domena publiczna.

Polecenie 9

Obejrzyj „Portret wielokrotny” Stanisława Ignacego Witkiewicza. Następnie sformułuj interpretację tak zorganizowanego ujęcia. Zwróć uwagę na sposób, w jaki Witkiewicz ustawiony jest względem obiektywu.

Polecenie 10

Korzystając z różnych źródeł, poszukaj innych fotograficznych „portretów wielokrotnych”.

Polecenie 11

Stanisław Ignacy Witkiewicz – Witkacy – to jeden z najciekawszych, najoryginalniejszych twórców międzywojnia. „Manifest piurblagizmu” to zaledwie żartobliwa prowokacja. O randze tego autora decydują, rzecz jasna, inne jego osiągnięcia. Korzystając z dostępnych źródeł, poszukaj informacji na temat:

- dziedzin, w których Witkacy był twórczo aktywny,
- indywidualizmu, uczuć metafizycznych, społeczeństwa masowego.